

СТАНОВИЩЕ

От проф. Румен Райчев

за дисертационния труд
за присъждане на образователната и научна степен “ДОКТОР”
на Зейнаб Абдулразак Ясер
на тема

Птицата като символ и нейната трансформация в абстрактен образ
в битовата ислямска керамика (VII – XIII век)

в Националната Художествена Академия
Факултет за приложни изкуства
Катедра “Керамика”
С научен ръководител проф. Ивана Енева

Разтваряйки началните страници на този така обемист дисертационен труд, не може да не изпитаме респект от така старателното подбиране на думите, разкриващи пред нас чувството за отдаденост с цялата си душа, към задачата която Зейнаб си поставя да реши – да проучи и анализира изображението на птицата като декоративен елемент в историята на ислямското керамично изкуство, да разкрие смисловото значение на орнамента, мистичната стойност и цвета на формите закодирани в абстракцията на символите. Рисунката в ислямската керамика създава чудновати изображения невъзпроизведени като копия на предметната среда. Силната стилизация и абстракцията на формите се ръководят от принципите в мюсюлманското изкуство да се преследва цитирам: “удоволствието от естетиката като спасително извисяване на душата и стремежът към постигане на изтънченост на духа”.

Докторанта декларира, че ислямското изкуство представлява модерна теоретична концепция независимо от времето в което е създадено в сферата на ислямската цивилизация заради характера и структурните зависимости в неговото съществуване и разбирането за “изкуство за изкуството” с появата на “модерната ера”. Така самата структура на творческия изказ се трансформира без да напуска границите на духовно-естетическата концепция изразявайки се във времето.

Разсъжденията на Зейнаб относно характеристиката на ислямското изкуство включва изкуството на целия ислямски свят. Относно различията в периода на еволюцията, исторически отделните династии получават приемственост и разширяват във времето средствата за израз и технологичните умения. В тази част се дава и обяснението за разбирането за отказ от идолопоклонничество изразен чрез отказ от изобразяване на човешки фигури в изкуството.

Най обширната част от доктората е историческата част. Тя обхваща период от хиляда години от VII – XVIII век. Ще направим кратък преглед:

Ера на умаядите (661-680) Два признати типа керамика с естетическа стойност: Първи тип – растителни мотиви и геометрична украса, бял шликер – покритие в края на периода. Втори тип – „маслена лампа”- неглазирана керамика.

Саманидска ера (819-999) Най-значимата персийска династия. Разнообразие в керамичните материали и техники. Силно влияние на местни традиции – тематика от персийския епос. Растителни образци – рисувана керамика и сграфито керамика. Взаимни влияния между християнската и ислямската култури през XI – XIV век в изкуството.

Иран – Саманидска епиграфска керамика IX –XI век. Калиграфско изкуство на куфическото писмо. Връзка между животински мотиви и шрифт.

Буидска ера (932-1055) Линеарни мотиви, митологични фигури, фантастични комбинации.

Ера на фатимидите (909-1171) Нови техники – метализирана глазура. Изобразителни средства – растителни и човешки фигури, битови и ловни сцени, християнски знаци. Нови техники, керамиката носи подписите на майсторите и школите. Египет: Фустат, Кайро, Александрия, Фаюм.

Ера на Селджуките XII в. Нови технологии – уникален тип керамика с малки дупчици покривани с глазура имитиращи китайски порцелан и „пробити съдове”- гравирани повърхности имитирщи представа за двойна стена. Комбинации от сини нюанси и черно.

Ера на Селджуките XIII в. Изместване на центрoвете към Анатолия и Иран. Изключително богато разнообразие от нови техники и цветове в изобразяването на сюжетите.

Абасидска ера (750-1258) Багдад. Развитие на културата и науката. Превод на арабски на древногръцки трудове. Технологията на изпичане на керамика достига нечувани размери – края на IX в. (Ирак). Метализирани глазури – растителни и геометрични мотиви, многобройни цветове.

Монголска династия (1218-1334) Продължава традицията на растителния орнамент, птици и животни в грънчарството. Подглазурна живопис, покриване със сивкаво кафяв или зеленикав шликер.

Ера на Тимуридите (1370-1502) Самарканд е столица и център на изкуството при Тимур. Украса на сгради – синята джамия. Керамика тип „Кубачи” геометрични и флорални мотиви XV век; синьо-бяла керамика в Джордан повлияна от китайската керамика.

Ера на Сафавидите (1502-1722) Иран. Център на керамичното изкуство Тебриз. Бели съдове ”Гомбрун” изнасяни в Европа през XVIII в. Следва описание на съдове от различни центрове: полихромни, синьобели, кермански, машадски, съдове от Язд.

Следва описание на видове ислямска керамика. Всеки един от видовете е подробно представен. Ние ще си позволим да ги изброим: Селадон; Басин; Минай; Напластено синьо; Кос стил; Позлатена керамика; Испано-мавърски лустър; Тип „Санта Кроче”; Релефна украса; Шамлеве - Саманидска епоха. Иран 10 в.; Керамика „Гомброн”; Лайвардина; Съдове Лакаби. Сирия (Рака) XIIв.

Докторанта описва и възприетите композиционни принципи на ислямското изкуство. Това са: на повторението; на ритъма; на абстрактността; на единството и различието; на употребата на цвета; на пропорциите. Всички принципи са старателно формулирани, което показва задълбочени познания.

В трета глава Зейнаб прави аналитично проучване на образната символика на фантастични същества в ислямското наследство от VIII – XVIII в. в предмети от керамика, текстил, метал и архитектурна украса. Тя подчертава, че мюсюлманите живописци не влагат религиозно символно значение на изобразяваните от тях същества. Те са само комбинация от различни части на животни, птици и хора, съставени по различен начин, се превръщат в нереални обекти. Що се отнася до животното в ислямските книги, Зейнаб разглежда крилатия кон за илюстрация на историята на Ибра и Мираж – нощното пътешествие на Пророка, описано в 17-та сура на Корана, когато Бог отнася Мохамед от Мека в Йерусалим и обратно. Подчертават се връзките на двете свети места. Образ на планината Бурак, същество като сфинкс или кентавър с криле и човешка глава.

Зейнаб определя , че художниците си служат с известна свобода в избора си. Представя следните създания: Харпия, Феникс, Симург, Грифон, крилати животни, летящи хора, орли. За техния произход определя следните източници: религиозни с митологичен характер; исторически и цивилизационни. Разглежда значението на митичните фигури на птици, които символизират религиозна връзка, издигащи се в небето с блестящи цветни криле, понякога спасяващи хора. Мита за птиците често е свързан със създаването на света. Те са пратеници на боговете. Любов сила и мъдрост са изразявани символно от птици. Живота и смъртта са свързани с митичните птици.

Разглежда също и въздействието на религията и връзката с митовете. Тази дълбока социална връзка е свързана с радостите и мечтите, с надеждите и страданията и поверията на митовете. В това участва и цялата природа на средата и битието. Ще представим кратко описание на фантастичните изображения: Харпията се появява в някои династии до XIII в. като символ срещу злото, птиците които отнасят душите на мъртвите и имат магическа сила и връзка с отвъдния свят. Всеизвестни са с

мъдростта си. Съветват героите. Харпията е символ на Меркурий в ислямската астрологическа иконография. Феникс - от гръцката египетската и китайската митология, символ е на прераждането, на спасението и силата. Сатурът е взимстван от персийската митология. Птица с криле, глава на куче, нокти на лъв, а понякога с човешка глава. Сатурга има някаква връзка с феникса, смята се за символичен съюз между земята и небето и за пратеник между тях. С цвета на медта са перата на сатурга, обича водата, символното му значение е равно на 30 цвята. Свързан е с митичното дърво на живота, пренасяйки семената му от които израстват всички растения на земята. Грифон легендарно създание с тяло крака и опашка на лъв, а главата и крилете на орел, комбинация от двете най-силни животни на земята. Символизира ум, сила и смелост. Изображения на фантастични животни се срещат върху керамични, метални предмети и тъкани.

Автора тълкува илюстрациите на тези създания търсейки подобие в иначе неопределените форми на орнаментиката напомнящи предмети от реалния свят. С въздействието на формите получени в топлата или студена гама и средствата за израз предизвикват различни състояния – тържественост, нежност, респект, монументалност или превъзходство. Впечатление прави на Зейнеб една чиния от XII-XIII в.- Иран, монголски период, с фигура на птица, с глава на слон и богато обградена от флорални мотиви. Тя тълкува символното значение като цитирам: „двете важни сили – господство на земята и господство във въздуха”. Разгледани са и други примери на фантастични животни с глави на хора, изображения на грифони с опашки на земноводни и др. Всички съдове са така изящни, че ние не си представяме дори за момент, че те могат да имат утилитарен характер. По скоро те са представители на една духовност, едно естетическо възвисяване на иначе утилитарно изкуство, имащо практически смисъл и значение в древността.

Любопитен за нас е и сравнителния анализ на Зейнаб, който тя прави с европейските образци на християнското изкуство. В тази част тя разглежда по обширно испано-мавърския стил като симбиоза между две култури. Отделя внимание на калиграфията на арабските шрифтове – образци със световно историческо значение. Разглежда четири главни периода от развитието на арабското писмо от VII-XIX в., важни за ислямската религия и култура на изписването в интериора и екстериора на джамиите с текстове от корана. Това е най важната част от художествените средства за израз. Както Зейнаб се изразява в своя труд чрез думите на Pancaroglu Oya: „...естетическите възможности на писменото слово понякога дори надминават самото писмено слово и пораждаат композиции, които разкриват необятния дух на шрифта, без да му бъдат равнозначни в същността си, или по съдържание ”.

Анализа на илюстративния материал още веднаж подчертава старанието на Зейнаб да изчерпи до край всички възможни комбинации от форми, багри и артистични съчетания на фигури, които веднаж са разгледани в исторически порядък а сега с техните особености и духовно-естетически смисъл. Правят впечатление различни примери за комбинация между шрифт и образ, където от живата форма преминава в текст, където в крилете на птица рисувача е написал името на Аллах използвайки формата на буквата „ха”.

Към дисертацията има приложено интервю с преподаватели от НХА с интересни въпроси и съдържателни отговори. Това показва наличие на интерес, разбиране и съпричастност към труда на Зейнаб. Нашата преценка към извършената огромна по обем работа и високото научно – изследователско ниво на професионализъм на Зейнаб Абдулразак Ясер е положителна. Предлагаме да и бъде присъдена научната степен „ДОКТОР” по научната специалност 05.08.04 – Изкуствознание и изобразителни изкуства. С уважение към научния ръководител и научната комисия Проф. Райчев.

Становище: .....

Проф. Румен Райчев

